

МАТЕРИНСЬКИЙ ТА ІМЕННИЙ КОДИ У ТВОРЧИХ БІОГРАФІЯХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

С. М. Романов

*Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки;
Інститут Лесі Українки; 43000, м. Луцьк, просп. Волі, 13;
тел. +380 (332) 24-83-02; e-mail: sergmr@ukr.net*

У статті в порівняльному контексті розглядаються особливості взаємини Лесі Українки та О. Кобилянської зі своїми матерями. Як психобіографічний чинник акцентується проблема залежності від матері. Вагомими тут постають усі приватно-публічні профілі: людської індивідуальності, жіночої сутності, творчої свідомості. Розрив з авторитетом, що домінує скрізь і завжди, важливий для кожної з назованих іпостасей особистості, зокрема для її інтеграції. Визначальною ця потреба стає для митця. Особливо коли, як у випадку Лесі Українки, матір представляє ще й чинники скерування – заохочення – контролю у царині творчого. Тоді звільнення від родинного диктату не просто сублімується через простори художнього, а великою мірою стає його запорукою. Поміж іншого, в обох письменниць цей процес знайшов вираження в пошуках і остаточному утвердженні літературного імені.

Ключові слова: *родина, творчість, особистість, стосунки, біографія, психологія, талант, ім'я.*

Постановка проблеми та її значення. Материнський простір, окрім усього, представляв для обох українських письменниць найважливіше – культуру. І не так в її інституційній наявності й через авторитетний приклад, що у випадку Лесі Українки, реальній креації, як самим відкриттям можливості, потенцією бути. Ольга Косач могла захопити, навіть примусити до літератури, більше того – критично й скептично оцінити, тоді як Марія Кобилянська – не забороняти і не відраджувати. Отже, маємо два суттю своєю відмінні досвіди: культурну ініціацію, що слугувала компенсатором і заміником родинної близькості та глибокі особисті зв'язки – взірць не інтелектуально-мобілізаційного, а духовного, морального потенціалу. Справді не до зіставлення, тим паче оціночного, захват юних Косачат письменницькою, видавничою, фольклорно-етнографічною роботою матері та її, роботи, суто практичне, побутове скерування у господині дому Кобилянських. Сумніви й метання юної Ольги, якій “знагла” почали писатися оповідання, навряд чи були зрозумілими її майбутній подрузі. “Кому звіритись? – згадуватиме Кобилянська. – Я подумала про матір. Вона все дозволяла. Скільки б я не сиділа над книжками, вона все дозволяла” [4, с. 234].

Виклад основного матеріалу. Цей досвід материного попусту – дозволу – благословення виявився таким значущим, що реартикулювався у різний час й у різних за жанрами текстах. І щоразу додавалися (згадувалися? домислювалися?) нові, надзвичайно промовисті обертони подробиць. Незмінно підкреслювана з-поміж материних чеснот мудрість сливе найменше має спільного з раціонально набутиим, бо закорінена в глибинах вродженого, підсвідомого. Це й зумовило піднесення в художньому автонаративі сугестивно-провісницьких (і тут не лише родинна схильність до містики) моментів. В одному з перших у суголоснім ряді свідчень, подано ніби уже й добре відоме, а однак по-іншому, як властиво тільки жінкам, артикульоване знання-себе і знання-світу-про-себе. Зроблено це через характерний і добре знаний у Кобилянської погляд-віддзеркалення: “Читала. Читала вдень і нічю. Можна сказати, ночами читала. [...] І тайком, мало-помалу, а потім щораз частіше почали появлятися в її дневнику стихи. Її мати, незвичайно розумна і добра жінка, одна з постатей біблійних, не спиняла її ніколи в читанню. Чомусь інстинктом своїм материнським віщим відгадувала, що книжки мають стати саме тим її дитині самотнім пристанком на світі. Часом спинялись її лагідні очі задумчиво на лицю її дитини” [3, 1, с. 371].

Материна тривожно-розгублена замисленість над майбутнім такої химерної доньки зрозуміла в огляді традиційно рокованого дівочого призначення. Призначення, що в цім разі навряд чи буде узятє за своє. Ольга Петрівна, хоча й під дещо іншим оглядом, так само знала, що одне з її дітей не таке як решта (уточнимо, окрім усього, не таке як їй хотілося б). Проявлені, і то доволі рано, творчі задатки – література, музика, малярство – вочевидь не здивували, а навпаки, сприймалися як належне, як спадкове. І саме по цій лінії Леся Українка мала б повторити / продовжити шлях Олени Пчілки. Але сумнівно, щоб це зробила Лариса Косач услід за Ольгою Драгомановою.

Інша справа чи хотіли самі дівчата такої ж долі – її наслідування, дублювання, завершення? Попри очевидність відповіді, не всі нюанси є однаково рівнозначними. Глибинна потреба Кобилянської (як і кожної жінки) у власній сім’ї, “кубелечку” могла бути своєчасно і повністю втамована звичним способом – одруженням. Вартувало тільки погодитись на кандидатуру знайденого Марією Йосипівною чоловіка (Ю. Урицького), щоби стати повновладною господинею у його великім (іздили на розглядини) домі. Але щось її зупинило. І те “щось” згодом то прозаїчно, то піднесено зватиметься долею. Та з-поміж ряду причин відмови, однією зі значущих постає “мінус-досвід”, як висловлюються психологи, батьківського співжиття. І справа не так у щасливому або ні подружжі, хоча і в цьому, звісно, теж. Передовсім важили внутрішні острах і нехіль до рокованості на повтор перейденого матір’ю і необхідність цим її як/і своїм світиком (можливо, тільки ним) задовольнитися, заспокоїтися.

Оминаючи тему співчуття матері, чий талан у шлюбі, куди важчий батькового, доречно запроєктувати ситуацію на постать доньки, зв'язок якої з материнськими життєвими ролями й сюжетами завжди такий вагомий. “Чому виховання дітей завжди буває неправильне?” – запитує героїня «Долі чи волі», щоб самій же відповісти – “Цілком зрозуміло, тому що жінкам не дають відповідної вищої освіти, тому що через звичку, зарозумілість та егоїзм чоловіків, не задовольняються їхні вищі прагнення, а змушують їх до праці, яка не сприяє розвиткові душі [...]. Доручить виховання дитини жінці вченій або тільки освіченій, і жінці, яка в повному значенні слова тільки веде господарство, варить і пере, то результат їхньої праці ні в якому разі не буде однаковий” [3, 1, с. 613-614]. Чи мусила Ольга вважати себе “результатом праці” другої з окреслених педагогічних методів, шкодуючи про неможливість першої, як уважала, кращої? Відповіді стануть цілком однозначними лише за розгляду альтернативи.

Лариса Косач / Леся Українка, як “результат праці” матері “вченої і освіченої”, мала, що ніби й очевидно, перед собою бездоганний зразок жіночої самореалізації. Не вивіряючи щастя кожного з творців родини, принагідно можна вказати, що на думку старших доньок, батько мав би почуватися, делікатно кажучи, куди менш задоволеним власним становищем. Позиції дружини, згармонізовані досягненнями у зовнішніх сферах, визначали, поміж іншого і її першочергове право та впливи на дітей. Ніхто не заперечить, що й тут успіхи безсумнівні. Вивівши питання з бінарної площини: “за” чи “всупереч” керівній волі склалася долі усіх братів і сестер, потрібно пам'ятати, що всі вони, передусім старші, боролися з материнським авторитетом / диктатом.

Намагання виявляти ставлення до вищої сили через послух, а отже, лише цим себе й виражати, постало шляхом, від розуміння або нерозуміння хибності якого напрямку залежала концептуалізація особистості. Як спостеріг Е. Фром, кожна людина більш-менш знає, що “вже не може набути втраченого раю, що приречена жити в невіданні й ризиках, що повинна покладатися на власні зусилля і що лишень розвиток її власних сил може гарантувати певний рівень сили й відваги. Так від моменту народження людина є розшарпаною двома тенденціями: з одного боку, вона хоче вийти до світла, з іншого – лине назад у материнське лоно; з одного боку, вона шукає пригод, а з іншого – тужить за безпекою; з одного боку, її вабить ризик незалежності, з іншого – пошук захисту і залежності” [7, с. 71]. Захист, якого в силу фізіологічних й соціокультурних причин Лариса Косач потребувала змалку й фактично до фінальних своїх днів, обертався (інакше й бути не могло) залежністю. Остання була матеріально-фінансовою (постійною) і психологічною, якої величезними зусиллями вдалося позбутися.

Головну причину доньчиного бунту виявити не складно – це страх бути поглинутою, втратити право на свободу й відповідальність,

тобто на саму себе. По-іншому це називається виходом зі стану заручництва з доданням його синдромів та комплексів. Труднощі цього процесу визначалися авторитарністю самої моделі материнства транспонованої в особливому ставленні до *нетакої* дитини. Невдоволення, нарікання й докори зазвичай спонукали до виправдань. Чи була це єдина форма реакції на звинувачення, що не рідко перепліталися з погрозами й моральним шантажем? Допевне, що ні, хоча тривалий час це давало можливості доведення власної позиції у ключовому – емоційно-чуттєвому реєстрі.

Бажання “заслужити” схвалення і визнання, що ним чимало біографів, починаючи від О. Косач-Кривинюк, намагалися пояснити своєрідність цих узаємин, правила чинником не визначальним. У спробах доньки стати гідною матері домінували зусилля стати собою, а отже, рівною Іншій. Спочатку може видатися, що обраний для цього модус любові не зовсім то й дієвий, відповідний. І не тільки тому, що сприймався з недовірою, а чи цілком відкидався адресатом. У протиставленні / протистоянні зі світом зовнішнім, що поруч з прийняттям є неодмінним складником становлення автономного внутрішнього світу, лише цього могло виявитися недостатньо.

Засвідчує це досвід “персоніфікації” Кобилянської, де теж визначальною постає чуттєвість. Чи змогла дівчина у своїй любові й любов’ю вивільнитися від батьківської імперативності? Поза сумнівом, що патріархально-маскулінний авторитет батька таки вдалося здолати. А от залежність від фемінно-інфантильного простору, іноді слабнучи, іноді трансформуючись, лишилася назавжди. І суть не тільки в тому, як переконуює Г. Левченко, що “дівчинка вчилася любити себе через любов матері до неї”, а “чоловіки, що були поруч, програвали у вмінні любити”. Ймовірно, це могло спричинитися до “активного розвитку Я-лібідо, яке Фройд називає нарцисичним, на противагу об’єктному лібідо” [6, с. 19]. Але чи здатен класично-патріархальний психоаналіз до виходу за означені терміном межі? Тобто чи єдино слушною є теза до якої, в полях обраної стратегії, дійшла дослідниця, а саме розкриття всезначенневості впливу / тиску маскулінної культури на формування у дівчинки-дівчини (але не жінки?) комплексу меншовартості? Мабуть, у підходах до такої складної особистості це надто прямолінійно. Однозначність це, звісно, не вада, але не там, де можлива й важлива варіативність. І також не все тут пояснюється пошуками (з примусу чи необхідності) “альтернативних територій”. До таких “територій” безпосередньо належать структури письма, де Кобилянська у різних жанрах – щоденника, епістолярію, белетристики – раз по раз моделювала (приміряла?) образ / роль сироти.

Більшість героїнь Лесі Українки, особливо драматичних, теж “вписані” у позародинні простори, тобто “без батьків”. Однак у неї це не пов’язано з інфантильним “комплексом сирітства”. Адже тут важили

т.зв. відкладені або латентні “порахунки” з матір’ю, “зведення” яких так само відбувалося через інвертовану сублімацію. В реальному житті це були взаємини зі свекрухою Ф. Карповою: їй, на протипагу до Олени Пчілки, можна було сказати і виказати майже все. У вимірах художнього повноваження матері так само “делегувалися” свекрухам, які нівечили життя не тільки невісткам, а й власним синам («Блакитна троянда», «Лісова пісня», «Бояриня»).

Як виглядає, Лесі Українці залежало на тому, аби підтвердити свій відхід од матері (мабуть, не варто називати це перемогою) й закріпити свободу (так само не йдеться про відірваність) здобутого *власного* простору. І це було реальністю. Тоді як Кобилянська лише віртуалізувала ситуацію поваб (але не бажаність), якої міг дорівнятись хіба нехоті й страху перед нею. Ситуації, яка, на жаль чи на щастя, і тут варто ухилитися від оціночних маркерів, так і не відбулася. Перетяти пуповину не стало сил ні матері, ні, що передовсім важить, доньці. Останній лишалося хіба, перебуваючи у фізично-ментальній плеромі родинного лона, його захисту, затишку, але й обмеження, нівеляції, спостерігати світ, та по-справжньому не увійти до нього, відчувати динаміку й конкретику буття, та не употужнити, не скеровувати її. Енергія життя генерувалася, однак не знаходила виходу в дійсність. “Я уявляю себе дитиною, – нотує двадцятирічна дівчина, – що стоїть самотна на березі річки. Повз неї ненастанно пропливають люди, по двоє і по одному. [...] Сердешна дитина стоїть, а люди, радіючи, все пропливають повз неї. Вона стоїть самотна, незмінна, сповнена любові, щоб колись нарешті скам’яніти. Оце моя доля...” [5, с. 35]. Метафора життєвої ріки? Звісно, сенсово тут актуалізовано її головні коди, що просто кодами й лишатимуться, якщо не виявити їхніх індивідуально-чуттєвих джерел.

Покинутість, відчуження, самота – ці стани розімкнутої свідомості Кобилянська силкувалася долати збереженням і посиленням зв’язку з матір’ю. Парадоксально, але чим тіснішим цей зв’язок робився, тим загроженішою почувалася донька. Очевидно не стане надмірним перебільшенням сказати, що в цьому є своя неодмінна логіка, нав’язана великими законами світоладу. Щоб вийти з-під їхньої влади, варто було докласти зусиль, що їх М. Павлишин у стосунку до Кобилянської визначав як “героїчну послідовність”. У спробах сягнути психологічної автономності саме цього доньці й забракло. І знову причиною виступило програне внутрішньо-психологічне змагання: страх стати собою узяв гору над страхом залежності від батьків. Задля ілюстрації можна згадати “історію” театральної кар’єри Кобилянської, що, як багато чого у житті цієї жінки, залишилася, точніше вивершилася тільки “можливостями”. Як відомо, директор однієї з українських галицьких труп радо погодився прийняти нову актрису, але тільки за згоди батьків. Зі страху отримати відмову донька їм нічого не сказала і покійрно “терпіла даліше на розчарування в житті... та все писала” [4, с. 236]. Над химерністю

взаємозв'язку екзистенційних провалів та їхнього проговорювання / сублимації у письмі можна поміркувати окремо. А тепер варто довести до логічного вивершення аналіз родинних взаємин, які також замикалися на сферу творчості.

Загроза бути поглинутою матір'ю, про яку з певністю говорилося на прикладі Лариси Косач, у випадку Кобилянської не мала для неї ані яскраво вираженої “симптоматики”, ані достатньо видимих загроз. А отже, відповідно, не містила й достатньої міри усвідомлення потенційних ризиків. Страх і покора батькам і зумовили їхню сакралізацію: саме такою, а не навпаки, була послідовність. Звідси, думається, й почуття провини, цей коли більш, а коли менш контурований профіль грішниці – не розкаяної, але такої, що потребує каяття. І якщо батька можна було умилостивити ритуалами (нормативною поведінкою), то матері належалося дещо іншого. Звісно, що у реальному плані донька так само бралася допомагати усім, чим могла: від початку й надалі вона віддавала матері літературні заробітки, перебирала на себе велику частину господарських клопотів і навіть “воювала” з батьком щодо найму служниці та інших хатніх потреб. А все ж основного, бути щасливою так, як те собі уявляла найрідніша людина, тим самим ошчаслививши і її, сягнути не могла, хоч як намагалася. А що, коли б і тут стався конфлікт і Ольга не лишилася при матері (з удячності, жалю, відданості), а пішла б у світ, як широко, чи вузько цей “сюжет” світу не трактувати?.. Очевидно мав рацію Ніцше, твердячи, що на кожного впливає не тільки те, що з ним відбулося, але ще більше те, чого не відбулося.

Однак вибір і шлях дитини було прийнято і підтримано. Але як мала почуватися сама донька – донька “святої Анни”, яка не стала (чи стала в якийсь відмінний, химерний спосіб) Дівою Марією? І хто вона насправді: грішниця чи свята? Мабуть, грішниця, що немає благодаті, а відтак і права на патріархальне щастя, бо покарана талантом і самотою (Бог – перший і єдиний творець, а сатана – перший, але не єдиний митець). А, можливо, і праведниця – не Марфа, а таки Марія, що, покинувши довліюче днєві, віддала душу високому, вічному; хоч і не полишила задля цього родини. О. Кобилянська, вочевидь, могла і не повторювати, як Лариса Косач у рефлексіях над сонетом Гайне, що “всі ми, і поети, і не поети, по більшій часті буваем неварті своїх матерей”. Все, що було в силах і навіть понад те донька зробила. Батьківська родина стала, замінивши власну, єдиним прихистком у непевному світі (пізніше ця “функція” перейде на небогу-годованку і її сім'ю). У такий спосіб гріх перед найріднішими (коли він справді був) дістане цілковитої спокути. Все у згоді зі старозавітно-патріархальною заповіддю про шану до батьків як запоруку довгого віку на землі. Обоє вони житимуть з Ольгою (чи вона з ними?) до смерті. І з матір'ю транспонувався сюжет, що у психології, а ще й міфології описується як друге або зворотне народження.

Хвороба і смерть найдорожчої людини стала нищівною внутрішньою травмою для Кобилянської, специфіка якої тим більш важка, що не надавалася до погамування творчістю (понад півтора року письменниця майже не працює). Трудно зважити чи річ тут лише у психотипі митця. Бо, скажімо, також експресіоніст Стефанік в абсолютно ідентичній ситуації межі спромігся на неймовірної сили марафон у 14 новел. Очевидно на інтенсивність моральної кризи впливала ще й відсутність власної сім'ї, а отже, надії та підтримки з цього боку, особлива єдність поміж донькою і матір'ю тощо. Тобто порятуватися від жаху ніщоти словом і у слові, як то вдавалося “сеансами трудотерапії” Лесі Українці, змоги не було. Хоча твердити, що після невіджалуваної втрати вона цілковито поринула у чорну меланхолію або депресію так само не випадає.

Смерть іншого, звісно, не найкращий досвід, здатний зробити людину собою, тим паче вільною. Ще менше, що засвідчує випадок Кобилянської, сповнене любов'ю серце може стишити логічне пояснення земного фіналу як усталеного завершення всього живого: мати народжує у цей світ дитину – дитина проводить матір у потойбіччя. Проти вагою? доповненням? цього старозавітного природного закону виступатиме євангельський “некрологічний модус” смерті Христа за життя Діви Марії. Передчасний відхід Лариси Косач на руках згорьованої матері, зримо відкриває, філософськи мовлячи, діалектичну складність буття, його творчі й руйнівні начала.

Мало переконливими, очевидно, видадуться намагання персоналізувати названі “начала” через постаті батьків письменниць, звівши все до архетипних українських сюжетів “дідової та бабиної доньок”. Хоча у вимірах родинного позиціонування цьому і можна надати певного сенсу. Та перспективнішою і нагальнішою постає необхідність розкрити механізми порятунку від поглинання матір'ю через інститут культури. Однаково складними вони виявилися в обох випадках, хоч ніби Кобилянській, в силу стану і статусу її матері, було простіше відмежуватися, заховатися у цей простір.

Спроби ідентифікувати себе, зокрема і з написаним, стали неабиякою дилемою для авторки. Через чотири десятиліття від часу, коли було “злагоджено до друку першу новелку”, вона пам'ятала все з дивовижною ясністю. Саме цим епізодом відкривається подячна промова з нагоди сорокаріччя творчої праці: “Довго боролася я з собою... чи підписувати мені своїм іменем, чи прибраним... Своїм власним було страшно. Праця могла бути і неартісна, і батьки скажуть: компрометуєш ім'я. Біда – прибраним підписуватись не хотілося” [4, с. 180]. Остороги початківця, що ними за побіжного погляду можна витракувати сказане, зовсім не розкривають всієї специфіки ситуації.

Підписати перший готовий до оприлюднення твір вона, Кобилянська, як відомо, вирішила псевдонімом: Marie Olganoff. Його похо-

дження розкривають як нескладно зашифроване повне ім'я авторки, яку на честь матері назвали Ольга-Марія. Умовне прізвище було стилізовано задля берлінських видавців, які охочіше друкували митців загадкового російського краю. Також необхідно додати, що це єдина річ під прибраним іменням, адже відтоді і назавжди вона виступатиме у світі під сигнатурою батькового родового коду.

Розгляд у цьому ключі досвіду персоналізації індивідуальності *Лариси Косач* у творчу особистість *Лесі Українки* передумовою ставить виведення за дужки складника особистої волі, бажання чи не бажання зміни. Усім відома історія з появою в літературі тринадцятирічної дівчинки з Волині. Чи мав підпис під віршем «Конвалія» правити лише за географічну вказівку на регіонально-етнічне походження авторки: мовляв, негаличанка, нерусинка, як то вважалося тоді й навіть ще геть пізніше? Коли відповідь на це питання видається достатньо очевидною, то сюжет появи псевдоніму, датований 1884 р., до сьогодні піддається все новим і новим інтерпретаціям.

Першу поезію «Надія» *Леся Косач* заримувала, маючи неповних 9 років. Тільки 5-літтям пізніше (у цім проміжку, свідчить О. Косач-Кривинюк, теж “щось писалосся”) мати “силоміць добула” (знову слова сестри) від неї кілька щойностворених текстів до друку. І тоді Ольга Петрівна / Олена Пчілка “добрала” (яке точне поняття!) дітям псевдоніми. Що це суттю своєю було, точніше, що відбулося і сталося: спроба вберегти від тиску ворожого, утім й імперського світу (недарма ж син Михайло наречений “Обачним”), літературна гра, маска, закріплення свого невід’ємного і повновладного права на дітей через друге / повторне народження в ідеї-емблемі духовного, а не просто паспортного імені? Мабуть, усе назване і ще дещо. А отже, витракувати це, здавалося б, просте питання з підходів суто психологічно-репресивних, як то одним із перших запропонував Г. Грабович, не зовсім коректно і зовсім не вичерпно.

У частині засновків, які апелюють до родинно-материнської моделі, західний учений віддав перевагу схемі, а не мінливо-живому фактажеві взаємин та впливів. І саме в цьому парадоксальність загалом цінної праці, хибність певних вихідних тез якої увіч контрастує зі слушністю висновків. З огляду на авторитарний характер Ольги Косач Грабович визнає можливим вказати на свідоме й зумисне скерування в мові і мовою на “інфантилізацію”, функція якої – “класична форма психічного контролю матері над її дітьми” [1, с. 586]. В основному ж викладі доводиться, і то цілком переконливо, що “особа, змалку оточена інфантилізацією і запрограмована всіма психічними ресурсами найближчого оточення і своєю власною хворобою на продовження цієї моделі (материнсько-патріархально-народницької. – Р. С.), силою волі та працею перетворила себе на щось зовсім протилежне – на інтелектуальну, незалежну і в своєму суспільному та культурному контексті по-

просту виїмково дозрілу особу” [1, с. 587-588]. Тому доводиться тільки жалкувати, що запущений матір’ю дискурс “дитинності й поблажливості” так устійнився в національному просторі, зокрема в науці діставши означення “лесезнавства”.

Розділяючи, зовсім щиро, жалі цитованого автора, все ж потрібно зауважити, що своїм ключовим положенням, підхопленим багатьма науковцями, він борючись з міфологемами й кліше, мабуть, мимоволі посилював протилежні позиції. Адже акцент на родинній інфантилізації автоматично і без надміру зусиль перекидався на царину культури, де Лариса Косач *підмінялася*, але не *перетворювалася* на Лесю Українку. Таким чином, дібране матір’ю ім’я поставало мінус програмою, чимось, що мало, але не було подолане – не обов’язковим, дискретним, таким, що відчужує не тільки суб’єкт від суб’єкта, а й суб’єкт від об’єкта (світу). Дивлячись, отже, у протилежний бік, доречною видається можливість, ба необхідність говорити про дар, феномен, існування якого годі вичерпати тільки родинними модусами спадкоємності, наслідування, транспонування. Ж. Дерріда, досить несподівано, до слова, вводить тут категорію темпоральності, вказуючи, що “скрізь, де є час, скрізь, де час панує чи зумовлює будь-який досвід, скрізь, де панує час як коло [...], дар виявляється неможливим”. За яких умов ситуація обертається протилежністю дотепний француз теж береться пояснити: “Дар став би можливим, дар можна мати в мить, коли коло розімкнеться: в мить, коли будь-який рух спиниться і *за умови* такої миті. Окрім того, ця мить розриву (часового кола) вже не повинна б належати часові. Ось чому ми сказали “за умови такої миті”. Ця умова стосується часу, але не *належить* йому, вона не залежить від нього, хоч не є все ж таки більш логічною, ніж хронологічною. Дар міг би існувати лише в мить, де мить *парадоксальна* [...] розриває час” [2, с. 17].

Нагоду з’ясувати коли і в який спосіб (“логіка і хронологія” процесу) доньку було обдаровано матір’ю вже було використано. А от в яку “позачасову мить” це сталося / відбулося, а головне, чи почувалася Лариса / Леся втішеною отриманим і що насправді сенсобуттєво отримане означало, тобто як позначилося на її долі, належить ще зрозуміти. Парадоксальність “розірваного часу”, виявлена Деррідою, містилася чи краще сказати реалізувалася у проміжку взагалі позбавленому темпоральності. Наділення тринадцятилітнього хворобливого підлітка іменем цілої нації, нації якої у реальному (і не лише політико-правовому) просторі не існувало, належить узяти не просто актом номінації. Цим, на позір не складним шляхом, донька вводилася у силове поле національного космосу, ставала (була поставленою) під його благословення і захист. Одночасно це ще й зворотний процес: персоналізована сакральним іменем спільноти, людина скеровувалася, програмувалася на опції її співтворення й охорони.

Інакше, епічніше кажучи, відбувся тут не тільки дар доньки нації, а й дар нації (України – Українці) доньці. І відмовитися, скинутися дару-місії (чому б це не сприймати саме так?) обраниця не могла і не хотіла. Лариса Косач мала майже десяток псевдонімів і криптонімів. Нічого не завадило б узяти якесь інше літературне ім'я, або повернутися до паспортного. Чудовою нагодою до цього – логічною і хронологічною – була, приміром, ситуація межі (1900-1901 рр.), коли з появою поетичних циклів «Ритми» й “циклу Мержинського” та драматичної поеми «Одержима», проявилася цілком нова, інша? справжня? духовно-творча іпостась авторки, відомої до цього загалом шеренговими здобутками. А все ж вона лишилася вірною отриманому / прийнятому від матері (з нею на тоді теж конфлікт і розрив) імені. “Прийняття” це могло виявитися таким природним і стійким ще й завдяки свідомо успадкованій традиції (чи слід її називати “чоловічою”?) національного уприсутнення. Нагадаємо, що саме “Українцем” підписував деякі свої праці М. Драгоманов.

Висновки. Наостанок в “еманаціях” родинного коду, мусово прояснити ще один надважливий і більше імперсональний для обох письменниць етап, який виявляється у перепрофілюванні батьківського спадку на простори духовно-суспільного. У дію тут вступає один із конститутивних, як запевняють психоаналітики, чинників людського існування – потреба в “системі орієнтації і поклоніння”. На індивідуальному рівні образ матері і/чи батька зазнає доповнення (О. Кобилянська) або заміщення (Л. Косач) соціальнозначущими феноменами. До таких належать рід-нація-держава, ідеологія, релігія, мистецтво. Остання сфера в усьому спектрі пропонованих виборів – рециєнта – ретранслятора – співтворця – виявилася найприйнятнішою (найдоступнішою).

Суть не лише у можливостях професійної реалізації через мистецтво, яке у тогочасних українських умовах ще й не здобулося на статус професії. Питання потрібно розширити до екзистенційної необхідності персоналізувати *саму себе* в особистість (ясна річ, що це не суто жіноча проблема, але у випадку жінки обтяжена побічними чинниками). І ось на межі індивідуально-родового й колективно-інституційного спроби “повернути самість” виглядають особливо загроженими й уповні обладаними водночас. Двоєдиність процесу зручно розкрити у його різнобіжних векторах. “Незатишність культури”, під чим К.Г. Юнг розумів утрату архетипу, розрив із ним, виявляє своєрідність високої соціалізації, де індивідуум вже не чувається як “удома”, де вже немає “батька” і “матері”, які захищають, пояснюють й задають сенси. І хоч повністю збутися потреби в цьому не вдасться ніколи, дорослішання передбачає розрив, а чи максимальне ослаблення первинних зв'язків. А все ж стаючи собою, особистість, що опиняється у незрозумілобайдушому *просторі*, не губиться саме завдяки внутрішній зорієнтованості.

ності на рід, відчуттю його, а через нього і свого, вкорінення, тривкості, належності до *світу*.

Література

1. Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есеї, полеміка / Г. Грабович. – К.: Критика, 2003. – 632 с.
2. Дерріда Ж. Дарувати час / Пер. з фр. М. Ющенко / Ж. Дерріда. – Львів: Літопис, 2008. – 208 с.
3. Кобилянська О. Зібр. Тв.: У 10 т. / О. Кобилянська. – Чернівці: Букрек, 2013-2018.
4. Кобилянська О. Тв.: У 5 т. / О. Кобилянська. – К.: Держлітвидав України, 1963. – Т. V. – 768 с.
5. Кобилянська О. Слова зворушеного серця. Щоденники. Автобіографії / О. Кобилянська. – К.: Дніпро, 1982. – 359 с.
6. Левченко Г. Зачарована казка життя Ольги Кобилянської / Г. Левченко. – К.: Книга, 2008. – 224 с.
7. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм; Пер. с англ. В. Закс. – М.: Республика, 1992. – 430 с.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 24.02.2018 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Піхманцем Р. В.*

MOTHERLY AND NAME CODES IN LESYA UKRAINKA'S AND OLGA KOBYLYANSKA'S ART BIOGRAPHY

S. M. Romanov

*Lesia Ukrainka Eastern European National University;
43000, Lutsk, Voli Ave, 13; ph. +380 (332) 24-83-02;
e-mail: sergmr@ukr.net*

In the article the Lesya Ukrainka's and O. Kobylyanska's relationship with their mothers in comparative context are analysed. There is main problem of depend from mother (this is psychological and biographical factors). The equally important are all private and public markers: human individuality, women essence and creative consciousness. The rupture from the predominating authority is very important for all of called factors of personality, specifically for the integration of personality. This need is very important for an artist, particularly (how in case Lesya Ukrainka) when mother represents of the factors of direct – encouragement – control – in art area. Then the liberation from family dictatorship is not only sublimation over art space, but also the guarantee of this process. For two writers this process manifested itself in quests and final confirm of the literary name.

Key words: *family, creation, individual, relationship, biography, psychology, talent, name.*